

Nowa era bankowości islamskiej

<https://doi.org/10.33141/po.2011.11.09>

Przeład Organizacji, Nr 11 (862), 2011, ss. 33-35
www.przeładorganizacji.pl
Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Małgorzata Mikita

Wprowadzenie

Globalny kryzys finansowy lat 2007–2010 ukazał słabość systemu bankowego w Stanach Zjednoczonych, jak również (choć w mniejszym stopniu) w Europie. Banki poniosły dotkliwe straty, wiele z nich upadło. Grupą banków, której straty związane z globalnym kryzysem finansowym były stosunkowo niewielkie, były banki islamskie. Analiza danych statystycznych dotyczących bankowości islamskiej pozwala zaobserwować wyraźne tendencje wzrostowe w zakresie ich rozwoju.

Celem artykułu jest ukazanie pozytywnych tendencji rozwojowych w zakresie bankowości islamskiej. Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej z nich przedstawiono specyfikę bankowości islamskiej, wskazując cechy odróżniające ją od bankowości tradycyjnej¹⁾. W drugiej części zaprezentowano rozwój bankowości islamskiej na świecie, ukazując przede wszystkim zmiany w zakresie aktywów banków islamskich. Ponadto w części tej wskazano kraje, w których bankowość islamska rozwija się najintensywniej. Trzecia część artykułu została poświęcona przybliżeniu zalet bankowości islamskiej.

Dane statystyczne obrazujące rozwój bankowości islamskiej zostały zaczerpnięte z raportu przygotowanego w maju 2011 r. przez angielski instytut badawczy TheCityUK²⁾.

Specyfika bankowości islamskiej

Początek rozwoju bankowości islamskiej przypada na lata 70. ub. wieku. Krajami, w których powstały pierwsze banki islamskie, były: Kair, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Sudan i Egipt³⁾. Specyficzną cechą bankowości islamskiej jest podporządkowanie zasad ich działania prawu zawartemu w Koranie.

Wśród najistotniejszych różnic między bankowością islamską a bankowością tradycyjną jest zakaz pobierania przez banki odsetek (*riba*). Koran zabrania bowiem tzw. lichwy. Brak możliwości pobierania przez banki odsetek od udzielonych kredytów nie oznacza bynajmniej, że banki nie są zainteresowane ich udzielaniem. Udzielając kredytów, działają jednak na innych zasadach. Najczęściej stają się udziałowcami przedsiębiorstw, którym udzielają kredytów. Wejście banku w rolę udziałowca sprawia, że bank przejmuje na siebie część ryzyka związanego z powodzeniem finansowanej inwestycji. Bank osiąga zyski tylko wtedy, gdy inwestycja zakończy się powodzeniem. W innym przypadku ponosi straty, podobnie jak przedsiębiorstwo, które otrzymało finansowanie z banku. Z punktu widzenia zasad stosowanych w Polsce przypomina to bardziej działanie funduszu *private equity* niż banku⁴⁾.

Innym sposobem udzielania kredytów jest zawarcie umowy typu *Mudarabha*. W ramach tej umowy bank kupuje jakąś rzecz w imieniu klienta, a następnie odprzedaje ją po cenie wyższej. Płatność jest odroczone. Różnica między ceną zakupu dobra przez bank a ceną sprzedaży stanowi zysk banku. W tym przypadku można odnieść wrażenie, że jest to jedynie zabieg formalny, który pozwala na zaniechanie pobierania odsetek. Niemniej jednak jest zasadnicza różnica między takim sposobem udzielenia kredytu a udzieleniem go przez bank tradycyjny. Otóż w tym przypadku bank ponosi ryzyko zmiany cen dóbr na rynku, a to oznacza, że w przypadku spadku cen klient banku, w imieniu którego bank nabył daną rzecz, ma prawo odmówić jego odkupu lub zaproponować obniżenie ceny. Czasami bank nie informuje klienta, po jakiej cenie nabywa w jego imieniu daną rzecz i wtedy cena jest negocjowana⁵⁾.

Zakaz pobierania odsetek sprawia, że klienci banku, którzy umieścili pieniądze na rachunku bankowym (jako depozyt bankowy), również nie mogą żądać wypłaty odsetek. W zamian za to mają zapewnione prawo uczestnictwa w zyskach wypracowanych przez dany bank⁶⁾.

Rozwój bankowości islamskiej

Widoczny jest intensywny rozwój banków islamskich w ostatnim czasie. Aktywa banków islamskich w ciągu kilku ostatnich lat wzrosły o kilkadziesiąt procent. Według danych z 2009 r. łączne aktywa banków islamskich wynosiły 863 mld USD, z czego 744 mld USD przypadało na banki komercyjne, a 119 mld USD na banki inwestycyjne⁷⁾ (tabela 1).

Bankowość islamska znana jest szeroko w krajach islamskich. Czołowe miejsce pod względem wielkości aktywów bankowych zajmują: Iran, Arabia Saudyjska i Malezja⁸⁾ (tabela 2).

Szczególnie intensywny rozwój bankowości islamskiej zaobserwowano w ostatnich latach (2002–2008) w Katarze. Aktywa banków islamskich w tym kraju wzrosły niemal o 66% (tabela 3).

Banki islamskie powstają coraz liczniej w krajach europejskich oraz Stanach Zjednoczonych. Obecnie

Tab. 1. Aktywa banków islamskich w latach 2006–2009 (w mld USD)

	2006	2007	2008	2009
Banki komercyjne	397	537	701	744
Banki inwestycyjne	66	85	99	119
Łącznie aktywa banków	463	622	800	863

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu: *TheCityUK's Islamic Finance Report*, May 2011, www.thecity.com, 23.07.2011.

Tab. 2. Aktywa banków islamskich w poszczególnych krajach świata (w mld USD) – 2009 r.

Kraj	Aktywa
Iran	310,92
Arabia Saudyjska	136,01
Malezja	96,69
Zjednoczone Emiraty Arabskie	84,18
Kuwejt	56,32
Bahrain	42,71
Katar	32,4
Turcja	22,56
Wielka Brytania	18,95
Bangladesz	9,17
Sudan	9,06
Egipt	7,21
Indonezja	6,84
Pakistan	6,2
Syria	5,53
Jordan	4,8
Brunei	3,31
Inne kraje	9,46
Łącznie	862,32

Źródło: *TheCityUK's Islamic Finance Report*, May 2011, www.thecity.com, 23.07.2011.

występują w około 70 krajach świata⁹⁾. Wśród krajów europejskich szczególnie duży udział odnotowuje Wielka Brytania. Aktywa banków islamskich działających w Wielkiej Brytanii wynoszą około 19 mld USD (tabela 2). Łączna liczba banków islamskich w Wielkiej Brytanii to 22¹⁰⁾. Jest to dużo więcej niż w innych krajach europejskich czy Stanach Zjednoczonych (tabela 4).

Obserwuje się również zjawisko wchodzenia bankowości tradycyjnej na pole bankowości islamskiej poprzez otwieranie oddziałów specjalizujących się w produktach opartych na prawie Koranu (powstają tzw. *Islamic windows*)¹¹⁾. Z danych statystycznych wynika, że liczba banków tradycyjnych oferujących

produkty islamskie na świecie wynosiła w 2010 r. 199, co stanowiło wzrost liczby banków o 36 w porównaniu do roku 2007¹²⁾. Wzrostowy trend w zakresie liczby banków tradycyjnych oferujących produkty islamskie może zostać jednak zahamowany z uwagi na nowe przepisy wprowadzane przez kraje islamskie. Przepisy te narzucają obowiązek oddzielenia bankowości islamskiej od tradycyjnej, co zaowocuje zamknięciem wielu oddziałów banków tradycyjnych działających w krajach islamskich. Przepisy takie wprowadziły już Katar i Indonezja¹³⁾.

Wzrost liczby i aktywów banków islamskich to nie jedyny trend obserwowany w ramach bankowości islamskiej. Drugim istotnym trendem jest różnicowanie oferty produktowej banków islamskich. Obok kredytów czy depozytów uznawanych za tradycyjne usługi bankowe pojawiają się nowe produkty, które mogą konkurować z produktami banków tradycyjnych, np. instrumenty pochodne. W roku 2010 Islamic Financial Market (z siedzibą w Bahrajnie) oraz International Swaps and Derivatives Association (z siedzibą w Nowym Jorku) określiły standardy dla islamskich instrumentów pochodnych. Banki zaczęły oferować swapy walutowe i tzw. swapy profitowe (islamska odmiana swapów stóp procentowych)¹⁴⁾.

Zalety bankowości islamskiej

Podstawową zaletą bankowości islamskiej jest mniejsze (w porównaniu do banków tradycyjnych) ryzyko działalności bankowej. Z badania przeprowadzonego przez M. Hasana oraz J. Dridia wynika, że banki islamskie okazały się bardziej odporne na kryzys finansowy niż tradycyjne banki komercyjne¹⁵⁾ (autorzy porównali zyskowność banków¹⁶⁾, jak również zmiany w zakresie wielkości aktywów banków i wielkości udzielanych kredytów). Jeden z podstawowych powodów takiego stanu rzeczy to brak tzw. toksycznych aktywów w portfelach kredytowych banków. Banki islamskie nie angażowały się bowiem w ryzykowne transakcje, w które angażowały się banki tradycyjne¹⁷⁾.

Niektórzy ekonomiści podkreślają wyższość banków islamskich nad bankami tradycyjnymi z uwagi na możliwość uniknięcia dodatkowej, ogromnej kreacji pieniądza przez banki. Banki islamskie nie kreują pieniądza z uwagi na to, że kredyty są niemal w pełni pokryte depozytami. W bankowości tradycyjnej kreacja pieniądza jest zjawiskiem powszechnym, co oznacza, że banki mają prawo pobierać odsetki od wykreowanych przez siebie pieniędzy. Według niektórych ekonomistów prowadzi to nieuchronnie do powstawania kryzysów.

Bankowość islamska pozwala na uniknięcie negatywnych zjawisk wynikających ze zjawiska tzw. asymetrii informacyjnej. Zjawisko to obserwuje się na rynkach finansowych w relacjach między podmiotami

Tab. 3. Bankowość islamska w wybranych krajach świata

Kraj	Udział banków islamskich w rynku krajowym (w %)	Wzrost aktywów banków islamskich (w %)	Okres wzrostu	Wzrost aktywów bankowych ogółem* (w %)
Arabia Saudyjska	35,0	33,4	2003-2008	19,0
Bahrain	29,9	37,6	2000-2008	9,6
Kuwejt	29,9	28,3	2002-2008	19,0
Zjednoczone Emiraty Arabskie	13,5	59,8	2001-2008	38,1
Katar	11,5	65,8	2002-2008	38,1
Jordania	10,3	20,6	2001-2008	11,2
Turcja	3,5	41,0	2001-2008	19,0
Malezja	17,4	20,0	2000-2008	14,0

* Wielkość ta uwzględnia także banki islamskie.

Źródło: M. HASAN, J. DRIDI, *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study*, „IMF Working Paper”, WP/10/201, 2010, s. 5.

Tab. 4. Liczba banków islamskich w krajach Europy Zachodniej, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i Australii

Kraj	Liczba banków
Wielka Brytania	22
Stany Zjednoczone	10
Australia	4
Szwajcaria	4
Francja	3
Kanada	1
Kajmany	1
Niemcy	1
Irlandia	1
Luksemburg	1
Rosja	1

Źródło: *TheCityUK's Islamic Finance Report*, May 2011, www.thecity.com, 23.07.2011.

oferującymi kapitał (kredytodawcami) a podmiotami poszukującymi kapitału (kredytobiorcami). Wiedza kredytodawców na temat wypłacalności kredytobiorców jest zawsze ograniczona, co może prowadzić do istotnych problemów. Przykładem problemów wynikających z asymetrii informacyjnej jest kredytowanie podmiotów obarczonych dużym ryzykiem braku możliwości spłaty kredytu (zjawisko to określa się mianem selekcji negatywnej – *adverse selection*) lub też kredytowanie podmiotów angażujących się w bardzo ryzykowne przedsięwzięcia (zjawisko to określa się mianem hazardu moralnego – *moral hazard*). Banki islamskie, kredytuując różne podmioty, zawsze przejmują na siebie ryzyko związane z finansowaną inwestycją. To powoduje, że wyjątkowo dokładnie analizują sytuację potencjalnych kredytobiorców.

Podsumowanie

Mimo że obecnie bankowość islamska stanowi zaledwie 1% globalnego systemu finansowego¹⁸⁾, to jednak można się spodziewać intensywnego rozwoju tej formy bankowości w najbliższej przyszłości.

Muzułmanie korzystający z usług banków stanowią obecnie zaledwie 14% populacji. Jest to wyjątkowo mało, zwłaszcza, gdy wielkość tę porównamy z liczbą osób korzystających z usług bankowych w Stanach Zjednoczonych czy np. Wielkiej Brytanii (udział osób korzystających z usług bankowych w tych krajach przekracza 90% populacji¹⁹⁾). Można się spodziewać, że liczba muzułmanów korzystających z usług bankowych będzie rosła, co dodatkowo przyspieszy rozwój bankowości islamskiej.

Drugim czynnikiem, który zapewne wywrze wpływ na rozwój tego typu bankowości, będzie wzrost liczby osób, które nie są muzułmanami, aczkolwiek chcą korzystać z produktów banków islamskich, traktując je jako alternatywę dla produktów banków tradycyjnych. Włączenie produktów banków islamskich do portfeli inwestycyjnych może bowiem skutecznie ograniczyć ryzyko tego portfela. Bankowość islamska ma szansę wkroczyć w nową erę odznaczającą się dynamicznym rozwojem.

dr Małgorzata Mikita
Uczelnia Łazarskiego w Warszawie

PRZYPISY

¹⁾ Pojęcie bankowości tradycyjnej w niniejszym artykule odnosi się do modelu działania banków, jaki obserwuje się w Europie czy Stanach Zjednoczonych (działania banków nie są podporządkowane żadnym zasadom religijnym).

²⁾ *TheCityUK's Islamic Finance Report*, May 2011, www.thecity.com, 23.07.2011.

³⁾ Przykłady pierwszych banków islamskich: Nesser Social Bank (Kair, 1972 r.), Dubai Islamic Bank (Zjednoczone Emiraty Arabskie, 1975 r.), Faisal Islamic Banks (Sudan i Egipt, 1977). Źródło: C.-M. FLAVIOUS, *The Islamic Banking System: From the Crisis' Threats to the Future Opportunities*, <http://mepei.com>, 4 April 2011.

⁴⁾ *Ibidem*.

⁵⁾ W. GADOMSKI, *Islamska odpowiedź na problemy finansowe świata*, www.obserwatorfinansowy.pl, 10.02.2011.

⁶⁾ T. BECK, A. DEMIRGUC-KUNT, O. MERROUCHE, *Islamic vs. Conventional Banking. Business Model, Efficiency and Stability*, „Policy Research Working Paper” no. 5446, World Bank Development Research Group, October 2010, s. 6.

⁷⁾ *TheCityUK's Islamic...*, *op. cit.*

⁸⁾ *Ibidem*.

⁹⁾ M. HASAN, J. DRIDI, *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study*, „IMF Working Paper”, WP/10/201, 2010, s. 5.

¹⁰⁾ *TheCityUK's Islamic...*, *op. cit.*

¹¹⁾ J. SOLE, *Introducing Islamic Banks into Conventional Banking Systems*, „IMF Working Paper”, 2007, s. 8.

¹²⁾ B. CAPLEN, J. DIVANNA, *Top 500 Islamic Financial Institutions*, „Banker”, 24 November 2010.

¹³⁾ R. KHASAWNEH, *Islamic Banking Move is a Potential Game-Changer*, www.efinancialnews.com, 9.02.2011.

¹⁴⁾ R. WIGGLESWORTH, *Industry Strays too Far from Its Roots*, *Islamic Finance*, „Financial Times Special Report”, May 13, 2010.

¹⁵⁾ M. HASAN, J. DRIDI, *The Effects of the Global Crisis...*, *op. cit.*, s. 6.

¹⁶⁾ Zyskowność banków islamskich w latach 2007–2008 spadła zaledwie o 10%, podczas gdy w bankach tradycyjnych o 35%. Źródło: C.-M. FLAVIOUS, *The Islamic Banking System*, *op. cit.*

¹⁷⁾ T.K. GROSE, *The Rise of Islamic Banking in a Time of Economic Crisis*, www.usnews.com, 10.12.2008.

¹⁸⁾ D. OAKLEY, *Rich Potential in Emerging Markets*, *Islamic Finance*, „Financial Times Special Report”, May 13, 2010.

¹⁹⁾ *Ibidem*.

Summary

The global financial crisis has revealed the weakness of the banking system in the U.S. and Europe. Banks suffered heavy losses, many of them collapsed. Group of banks, whose losses were relatively small were Islamic banks. The main aim of the article is to present the positive developments of Islamic banking. The characteristics of Islamic banking, its development and benefits were shown in the article. Although Islamic banking accounts for 1% of the global financial system, it can be expected an intensive development of this form of banking in the future.